

საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია

ქართული ენციკლოპედიის ი. აბაშიძის სახელობის მთავარი სამეცნიერო რედაქცია

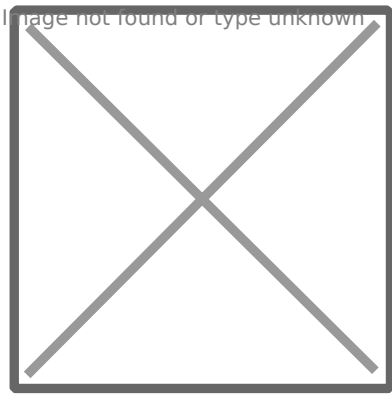

III. აღმსარებლობა

III. აღმსარებლობა. თ-ის ტერიტორიაზე წინაქალაქური პერიოდის სამლოცველო ტაძარი ან სხვა ამ სახის ძეგლი აღმოჩენილი არ არის, მაგრამ საყოფაცხოვრებო ინვენტარი, ასევე დაკრძალვის რიტუალები და სამარხთა ფორმების სახეცვლილებები აშკარად ავლენს ძვ. და ახ. წელთაღრიცხვის მიჯნაზე ჩამოყალიბებულ მითოსს მოკვდავ და მკვდრეთით აღდგენად ღვთაებებზე. უნდა ვივარაუდოთ, რომ არმაზის თაყვანისცემა თის ტერიტორიაზეც იყო გავრცელებული, რადგან არმაზი შემოვიდა არა როგორც მხოლოდ მცხეთელთა, არამედ როგორც ქართლოსის შთამომავალთა სახელმწ. გამაერთიანებელი ღვთაება.

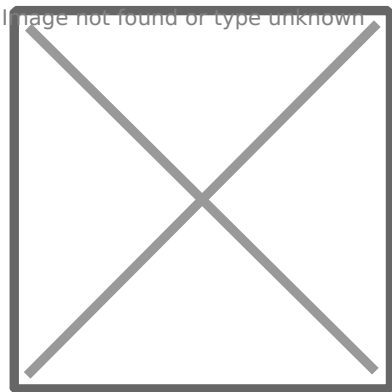
სხვა რელიგიათაგან ერთერთი, რიც ამ სივრცეში ქრისტიანობის შემოსვლის წინ იყო ფეხმოკიდებული, არის იუდაიზმი. თანახმად გადმოცემისა, ებრაელები მცხეთასა და მის შემოგარენში ნაბუქოდონოსორის დროს (ძვ. წ. VI ს.) შემოსულან. შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ძვ. და ახ. წელთაღრიცხვათა მიჯნაზე ისინი თის მიდამოებშიც გამოჩნდებოდნენ. ქართლში ფეხმოკიდებული ყოფილა მანიქეველობა, მაგრამ ყველაზე მომძლავრებული იყო მაზდეანობა (იხ. ზოროასტრიზმი). სპარსელებმა თ-ის ვიწრობებში ააშენეს ციხე, ჩააყენეს თავიანთი გარნიზონი და პიტიახში დასვეს (IV ს.). ცხადია, სპარს. კონტინგენტს საკუთარი სალოცავიც ექნებოდა. თ-ში, კლდისუბანში, ბეთლემის ზედა ეკლესიის (ფეთხაინის)

მახლობლად, შემორჩენილია შენობა, რ-საც ტრადიციულად „ათეშგას“, ანუ „ცეცხლის საგბებელს“ ეძახიან (იხ. ათეშგაჰი).

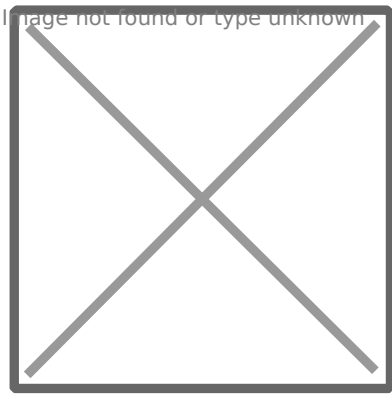
IV ს. პირველ მესამედში იბერიაში სახელმწიფო რელიგიად ქრისტიანობა გამოცხადდა. V ს. დამლევს მეფე ვახტანგ გორგასალმა შეაფასა თ-ის სტრატეგიული მნიშვნელობა და განიზრახა შეექმნა ქვეყნის ახ., პოლიტ. და სარწმუნოებრივკულტ. ცენტრი, რის გავლენა მთელ ამიერკავკასიას გასწვდებოდა. მართალია, კათოლიკოსის ტახტი მცხეთაში დარჩა, მაგრამ საეკლ. მშენებლობათა მასშტაბი თის დედაქალაქობის პირველ საუკუნეებში

ცხადყოფს მის განსაკუთრებულ სარწმუნოებრივ დატვირთვას. V ს. მიწურულს თ-ს უკვე ჰყავდა ეპისკოპოსი, რ-იც თბილელად იწოდებოდა. ამ პერიოდში ქალაქში აშენდა სიონი - ღვთისმშობლის მიძინების ტაძარი, ანჩისხატი - მარიამ წმიდის ეკლესია, გოლგოთის ჯვრისა და ბეთლემის (მოგვიანებით „ფეთხაინი“) ეკლესიები. მაზდეანობა საბოლოოდ VII ს-ში შეცვალა ისლამმა.

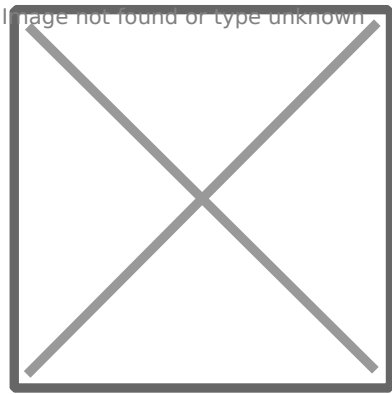

არაბობა ერთერთი უმძიმესი ხანაა საქართვ. ისტორიაში. VII ს-ში თ-ში ამირა დაჯდა და ქალაქი საერთო კულტ.ისტ. პროცესებს მნიშვნელოვნად გამოეთიშა. არაბთა გამანადგურებელმა შემოსევებმა შეასუსტა მისი კავშირი ბიზანტიასთან, ქართ. ეკლესია იზოლირებული დარჩა დანარჩენი ქრისტ. ცენტრებისაგან. არაბთა ბატონობის პერიოდში თ-ში შეიქმნა ქვეყნის დანარჩენი ნაწილებისაგან განსხვავებული პოლიეთნიკური გარემო და მისი შესაბამისი

სარწმუნოებრივი სპექტრი. მომრავლდა მუსლიმანი მოსახლეობა, აშენდა მეჩეთები, ქალაქსა და ქვეყნის რეგიონებს შორის დამყარდა რეალობის ფარგლებში შესაძლო კულტ.ეკონ. წონასწორობა, თანაცხოვრების პირობებში აღმოცენდა სხვადასხვა სარწმუნოების მიმდევართა შორის რელიგ. მიმტევებლობა. IX-XI სს. ქართ. ეკლესიამ, ფილოს. აზროვნებამ, ქრისტ. კულტურამ მნიშვნელოვანი ნაბიჯი გადადგა - მთელ საქართველოში ქრისტიანობა ჭეშმარიტ ეროვნ. სარწმუნოებად იქცა. საქართვ. ჩრდ.დას. და სამხრ.დას. პროვინციებში დაიწყო ქვეყნის გაერთიანების პროცესი. V ს-ში მიღებული საქართვ. ეკლესიის ავტოკეფალიურობა VII-VIII სს-ში განმეორებით გაცხადდა ქართვ. საეკლ. მოღვაწეთა მიერ. გამოიკვეთა სხვა კონფესიებთან ურთიერთობის ტენდენციები. მიუხედავად იმისა, რომ დავით IV აღმაშენებელმა თ. კვლავ საქართველოს დედაქალაქად აქცია (1122), კათოლიკოსის სასაყდრო ქალაქად ისევ მცხეთა რჩებოდა, თუმცა ქრისტ. პოლიტიკა თიდან ტარდებოდა მთელ კავკასიაში.

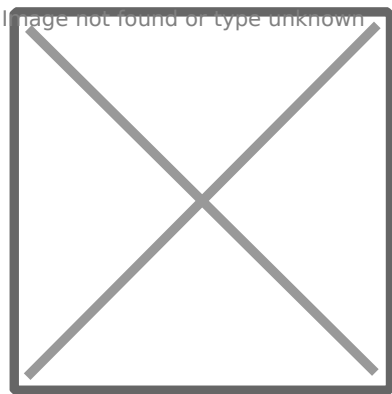

XVII-XVIII სს-ში ქართლკახეთის ტახტზე მუსლიმანი მმართველები ისხდნენ. მოსახლ. ნაწილი მუსლიმანობას იღებდა, ნაწილი სომხ. კონფესიაზე გადადიოდა და `სომხდებოდა`, რასაც დიდად უწყობდა ხელს ირანთურქ. მხარდაჭერა სომხ. ეკლესიისადმი. ქალაქის მუსლიმანები თავიდან სუნიტები იყვნენ, შიიტები აქ მოგვიანებით გამოჩნდნენ. ირკვევა, რომ XIX ს. დამდეგისათვის თ-ში 5 მეჩეთი ყოფილა.

აქედან სამი XVII ს-ში აუშენებია როსტომ მეფეს. ამავე დროს, საქართვ. ეკლესია, ქართვ. მოღვაწეები ყოველნაირად ცდილობდნენ შეენარჩუნებინათ ქრისტ. სარწმუნოება, ეროვნ. კულტურა. თ-მა განსაკუთრებული როლი შეასრულა კათოლიკობასთან ურთიერთობაში. 1054 განხეთქილების დროს, როდესაც ბერძნებისა და ლათინების ეკლესიები ერთმანეთს დაშორდა, ამ დაპირისპირებას ქართველებში უკიდურესად მწვავე ფორმა არ მიუღია. ასევე ლოიალური

ჩანს ლათინთა დამოკიდებულება ქართველთა მიმართ. X სიდან იწყება ახ. ურთიერთობა კათოლიკეებთან. ცხოველდება მისიონერთა საქმიანობა. პირველად გამოჩნდნენ ფრანცისკელი, ანუ მინორიტი ბერები, მათ შემდეგ, 1240, თ-ში თავიანთი მონასტერი დაუფუძნებიათ დომინიკელებს. 1245 შემდგომ გამოჩნდა მისიონერთა ახ. ჯგუფი, რ-იც პაპმა ინოკენტი IV-მ გამოგზავნა მახლობელ აზიასა და კავკასიაში. მისიონერები თავდაპირველად თის მისიონში ჩამოდიოდნენ, აქედან კი სამოღვაწეოდ სხვა ქვეყნებშიც მიდიოდნენ. 1329 კათოლიკური საეპისკოპოსო ქ. სმირნიდან თ-ში გადმოიტანეს. დაწესდა კათოლ. კათედრა, რის ეკლესიას საეპისკოპოსო ეკლესია ეწოდა და ქართ. ტიპიკონი მიეცა (იხ. აგრეთვე თბილისის კათოლიკური საეპისკოპოსო). მ.

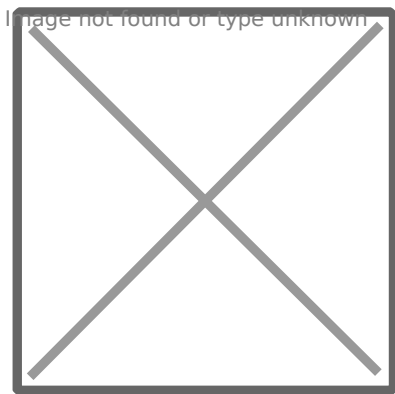
თამარაშვილს აღნუსხული ჰყავს თბილ. ცამეტი ეპისკოპოსი. კონსტანტინოპოლის აღების შემდგომ ოსმალებმა გზები გადაკეტეს და საქართველოს დასისგან

სრული იზოლაცია დაემუქრა. მიუხედავად სიძნელებისა, რომი მაინც ახერხებდა თ-თან ურთიერთობის შენარჩუნებას. ამით დამთავრდა საქართველოსა და რომის ეკლესიის ურთიერთობის ძვ. ხანა, რ-იც XI-XVII სს. მოიცავს. მომდევნო

პერიოდში პირობები საგრძნობლად შეიცვალა.

XVIII ს. ბოლოს თ-ის განადგურებამ კათოლიკეთა საქმიანობას დიდი ზიანი მიაყენა. XIX ს. 30-40-იან წლებში რუსეთმა კათოლიკეებს აუკრძალა საქართველოში საქმიანობა. მიუხედავად ამისა, თ-ში კათოლიკობას არსებობა არ შეუწყვეტია. ამჟამად თში ორი კათოლ. ეკლესია მოქმედებს. კათოლ. მრევლისათვის უდიდესი მნიშვნელობის მოვლენა იყო რომის პაპის იოანე პავლე II-ის ვიზიტი თ-ში 1999.

შუა საუკუნეებში თ-ში დასტურდება ებრაელთა ძლიერი დიასპორა. X სიდან აქ განვითარების მაღალი დონისათვის მიუღწევია ებრაულ ფილოს.თეოლ. სკოლას და იგი თალმუდისტებისა და ყარაიმების სექტების გვერდით „თბილისურ სექტად“ ჩამოყალიბებულა. ცნობილია, რომ მათი მიმდევრები თ-ში XII ს-შიც ცხოვრობდნენ. ებრაელები თვლიან, რომ ისინი საქართველოში იერუსალიმის პირველი ტაძრის დანგრევის შემდეგ მოვიდნენ და ძველთაგანვე თავს უცხოდ არ გრძნობდნენ. ისინი არც ქართველებს მიაჩნდათ გარეშეებად. თ-ში ებრაელთა უბანს მოიხსენიებს ალფარიკი (XII ს.), ებრაელებს ახსენებს მარკო პოლოც (XIII ს.). ყველა ეს ცნობა ცხადყოფს, რომ არაბობის პერიოდში და შემდგომაც თ-ში ებრაელთა დიასპორა საკმაოდ კარგ პირობებში ცხოვრობდა.

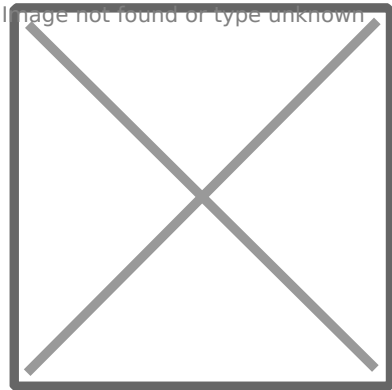

XIX ს. დამდევს თ-ში

მოსახლე ებრაელები ე. წ. სეფარიდული ტრადიციის წარმომადგენლები არიან. XIX ს-ში ქალაქში გაჩნდა აშქენაზთა თემი - ევრ. ტრადიციის ებრაელები, რებიც ძირითადად რუსეთიდან შემოვიდნენ. ებრაელები საქართველოსა და თ-ში ქართ. მოსახლეობასთან უმჭიდროეს კავშირში ცხოვრობდნენ. XIX ს-ში სამშობლოში

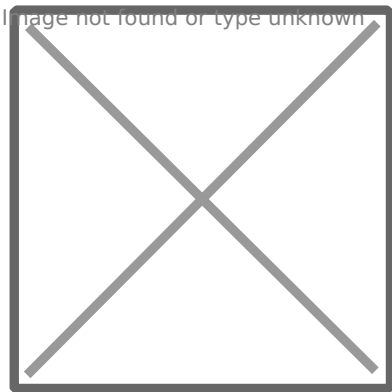
ებრაელთა თავმოყრისა და გაერთიანების იდეამ ხორცი შეისხა სიონიზმის სახით, სიონისტური წრეები თ-შიც ამოქმედდა. ებრაელთა თემების ცხოვრების ცენტრს წარმოადგენდა სინაგოგა, რ-იც ამჟამადაც მოქმედებს (აშქენაზებისა და სეფარიდების). თ-ში ძველთაგანვე უნდა ყოფილიყო ფეხმოკიდებული სომხ. სამოციქულო ეკლესია. VII ს-ში, სომეხქართველთა საეკლ. განხეთქილების შემდგომ, სომხ. ეკლესიამ ეთნ. მნიშვნელობა შეიძინა. XI ს-იდან, როდესაც სომხ. სახელმწიფომ არსებობა შეწყვიტა, კავკასიაში ქრისტიანთა თავშესაფრად და დამცველად საქართველო იქცა. საქართველოს გავლენა გამოიხატა ქალკედონელების გააქტიურებით როგორც სომხეთში, ისე საქართველოში მცხოვრებ სომეხთა შორის. საქართვე. სახელმწიფოს დასუსტებისა და დაქუცმაცების შემდეგ ეს პროცესი მინელდა და ჩაქრა. გარდა მიგრირებული სომხებისა, სხვადასხვა დროს ქართვე. მეფეებს თავად შემოჰყავდათ სომხ. მოსახლეობა, ძირითადად ქალაქებიდან აყრილი ვაჭარხელოსნები, და ასახლებდნენ საქართვე. ქალაქებში, უმთავრესად თ-ში. ამ ვითარებამ ხელი შეუწყო მათი სოც. და ეკონ. სტატუსის ჩამოყალიბებას. ეკონომიკურად მომაგრებულმა სომხურმა ეკლესიამ და „უნიტორებმა“ აქტ. სარწმუნოებრივი ბრძოლა გააჩაღეს. ისინი ახერხებდნენ ძვ. ქართ. ეკლესიების დასაკუთრებას, ამასთანავე ცდილობდნენ საქართველოდან კათოლიკეების განდევნას და თავიანთი სარწმუნოების

დამკვიდრებას. ამჟამად (2013) საქართველოში სომხ. საეპისკოპოსოს სრული სახელწოდებაა `სომხეთის სამოციქულო ეკლესიის საქართველოს სომხეთა ეპარქია`. არქივისკოპოსის რეზიდენცია თ-ში მდებარეობს. ქალაქში ორი სომხ. ეკლესია მოქმედებს: წმ. გიორგის კათოლიკე ეკლესია და ეჩმიაძინის წმ. გიორგის ეკლესია.

პ. იოსელიანის ცნობით, განსაკუთრებულად მნიშვნელოვანი ეკლესიების გარდა (სიონი, მეტეხი, ანჩისხატი, მამადავითი), XIX სში თში მოქმედებდა ანდრია პირველწოდებულის ეკლესია ვერეზე (ლურჯი მონასტერი), რსაც ვახუშტი ბაგრატიონი წმინდა გიორგის ეკლესიად მიიჩნევს; შაჰნავაზის ასულის ელენეს მიერ 1680 აშენებული ღვთისმშობლის ეკლესია, რიც 1775 განუახლებია ერეკლე II-ის ასულს მარიამს, 1840 შეუკეთებია თავად ფარსადან

ციციშვილს, ამის შემდეგ კი შენობა კერძო მფლობელის ხელში გადასულა. პ. იოსელიანის ჩამონათვალში არის ბერძნების მიერ ავლაბარში აშენებული წმ. მარინეს ეკლესია, რიც 1824 მიტროპოლიტ იოანეს უფლის მირქმის ეკლესიად განუახლებია; ეგბარქოს ევგენის მიერ განაახლდა ასევე კვირაცხოვლის ეკლესია (თომა მოციქულის), რიც XVII ს. ბოლოს საქართვე. მთავარეპისკოპოსს ქრისტეფორეს აუშენებია თემურლენგის დროს დანგრეული ძვ. ეკლესიის ადგილზე. პ. იოსელიანის ცნობით, წმ. ჯვრის ეკლესია (ჯვარის მამა) ეკუთვნოდა იერუსალიმის საპატრიარქოს. მისი აზრით, მიუხედავად საქართვე. ეკლესიის ანტიოქიისადმი იერარქიული დამოკიდებულებისა, საქართვე. მეფეებს გაუმართავთ იერუსალიმის ეკლესიის `ვითარცა ყოველთა ქრისტიანეთა დედის`, საყდარი. ეს ეკლესია ყოველთვის ეკუთვნოდა იერუსალიმის სამი ეკლესიის - წმ. ელიას, წმ. ჯვრის და წმ. იაკობის - ბერებს. წმ. ეკატერინეს ეკლესია, რიც ააშენა დავით აღმაშენებელმა სინას წმ. ეკატერინეს ეკლესიის ანალოგიით, თემურლენგმა დაანგრია, აღადგინა ალექსანდრე დიდმა, საბოლოოდ დაინგრა 1795. მის ადგილზე სინელმა ბერებმა მცირე ეკლესია ააშენეს, მაგრამ, რადგან მრევლი გაიზარდა და ძვ. შენობა აღარ ყოფნიდათ, 1861 გადააკეთეს და ხელმეორედ აკურთხეს; წმ. ირაკლისა და დარიას ეკლესია 1822 რუსების მიერ ფერისცვალების ეკლესიად იკურთხა. თში იდგა კიდევ წმინდა გიორგის კარის ეკლესია, აგებული ვახტანგ VI-ის ძმის სიმონის მიერ; ქაშვეთის ძვ. ეკლესია, კალუბნის წმ. გიორგის ეკლესია, წმ. სამების ეკლესია. ამათ გარდა იყო XIX ს. დამდეგს აგებული მირქმის ეკლესია, ახლანდ. წმ. ნიკოლოზის ეკლესია ჩუღურეთში და მიქელ მთავარანგელოზის ეკლესია ავლაბარში.

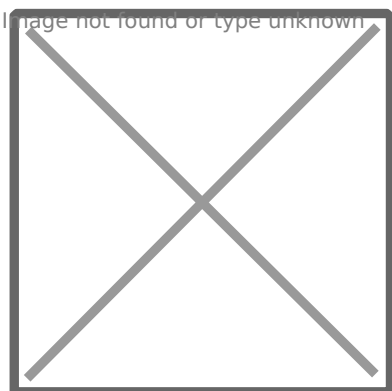

XIX ს-ში მოქმედ თუ გაუქმებულ ეკლესიებთან ერთად თ-ში და მის შემოგარენში იყო მრავალი დანგრეული ეკლესია. პ. იოსელიანს ჩამოთვლილი აქვს: აბოს სამლოცველო; წმ. დავით გარეჯელის დროებითი სადგომი მეტეხის კლდეში; ნათლისმცემლის ტაძარი, დანგრეული თემურლენგის მიერ და აღდგენილი ნათლისმცემლის უდაბნოს ბერების ღვანლით ალექსანდრე დიდის დროს; კონსტანტინესა და ელენეს ეკლესია ავლაბარში; ელია წინასწარმეტყველის

ეკლესია მახათას მთაზე, კრწანისის ღვთისმშობლის ეკლესია (მდებარეობს კრწანისის მაღლობზე, მოქმედი და მართლმადიდებლური იყო თეიმურაზ II-ის დრომდე, შემდეგ სომხებმა დაიკავეს). ჩამოთვლილი ეკლესიები და სალოცავები საკმაოდ სრულად გვიხატავს XIX ს. თ-ის მოსახლეობის სარწმუნოებრივ პანორამას.

ამ მრავალრიცხოვანი მართლმადიდებლური ეკლესიასალოცავების გვერდით თში, მისი არსებობის მრავალსაუკუნოვანი ისტ. განმავლობაში მრავლად იყო სხვა რელიგიის მიმდევართა სალოცავები. ეს აიხსნება იმით, რომ სხვა სარწმუნოების მიმდევრებს არასოდეს განუცდიათ დევნაშევიწროება.

XIX ს. თ-ში ძირითადად სამი დიდი კონფესიური ჯგუფი გამოიკვეთა - მართლმადიდებლობა, გრიგორიანობა (სომხ. ეკლესია) და ისლამი. წლების განმავლობაში კონფესიათა რიცხოვრივი მაჩვენებელი განუხრელად იცვლებოდა. ქალაქში მატულობდა მართლმადიდებელთა რაოდენობა. 1899 ეკლესიათა რიცხვმა უკვე 48ს მიაღწია. თ-ის უმთავრესი ეკლესია, სადაც ყველა ეთნოსის მართლმადიდებელი ლოცულობდა (ზოგჯერ არამართლმადიდებელი ქრისტიანიც), იყო სიონი (ღვთისმშობლის მიძინების ეკლესია).

მეორე ჯგუფს შეადგენდნენ სომეხი გრიგორიანელები. თ-ში

მათმა რიცხვმა XIX ს. II ნახევარში და XX ს. დასაწყისში მნიშვნელოვნად იმატა, მიზეზი ომებით გამოწვეული მიგრაცია იყო. XIX სში ქალაქში მცხოვრებ მუსლიმანთა შემადგენლობაში შიიტებიც იყვნენ და სუნიტებიც - 1876 აღწერით შიიტები

მოსახლ. 3,7 %ს შეადგენდნენ, სუნიტები კი - 0,7 %ს.

როგორც ჩანს, იუდაიზმის მიმდევრები თავიანთი რიცხოვრივი სიმცირის გამო კონკურენციას ვერ უწევდნენ უმთავრეს კონფესიებს, თუმცა XIX სიდან დაწყებული XX ს. 70-იან წლებამდე მათი რიცხვი მუდმივად იზრდებოდა. XX ს. ბოლოს თში ებრაელთა რაოდენობის სწრაფი კლება გამოიწვია მასობრივმა გადასახლებამ ისრაელში.

XIX ს. შუა წლებიდან რუსეთის მიერ საქართველოს ანექსიის შემდეგ, გამოჩნდნენ რუსი სექტანტები. რუს. იმპერია მათ დევნიდა და განაპირა რეგიონებში, მ. შ. საქართველოში, ასახლებდა. რუსეთში ისინი XVII ს-ში მომხდარი საეკლ. განხეთქილების შედეგად წარმოიშვნენ. მაშინ ე. წ. „ძველი რწმენის მიმდევრები“ (სტაროვერები) გამოვიდნენ ოფიც. ეკლესიის წინააღმდეგ, რიც რეფორმის ჩატარებას აპირებდა. მოგვიანებით გაჩნდნენ დუხობორები, ანუ „სულით მებრძოლი ქრისტიანები“, მოლოკნები და კიდევ მრავალი სხვა. მოლოკნები კომპაქტურად დასახლდნენ ქალაქში, დუხობორების კოლონია გაჩნდა ჯავახეთში (იხ. სექტანტობა).

თში მნიშვნელოვანი ადგილი ეკავა ხალხ. დღესასწაულებსა და რიტუალებს, რებიც, ოფიც. რელიგიების გავლენის მიუხედავად, თავიანთი შინაარსით შეიცავდა უძველეს რწმენაწარმოდგენათა შრეს. ხალხ. დღესასწაულების გარდა, საერთოხალხ. და ქალაქური მასშტაბი შეიძინა მრავალმა საეკლ. დღესასწაულმა, მ. შ. აღსანიშნავია ნათლისღება (ამ დღეს ქართვ. და სომეხი ხელოსნები ამქრის გაშლილი დროშებით ერთად ჩადიოდნენ წყალზე, მტკვრის ნაპირზე, წარმოსახვით – იორდანეზე), ნინობა, სურბსარქისობა (იმართებოდა დიდმარხვამდე ორი კვირით ადრე და მონაწილეობას იღებდნენ მუსლიმანებიც. ამ დღესასწაულს ისინი ნადირნაბეს ეძახდნენ), ყველიერი (იმართებოდა კრივი), დიდი მარხვის დასაწყისი (ყვენობა), ვნების კვირის ოთხშაბათი (ჭიაკოკონობა), აღდგომა, კვირაცხოვლობა, ვნების კვირის პარასკევი, ჯოჯობა (წმ. დოდოს დღესასწაული, აღდგომის კვირის სამშაბათი), ახალკვირა, მაისობა (1-7 მაისი), თელეთობა, გიორგობა გაბაფხულისა (23 აპრილი), ვიჭაკი, მამადავითობა, სამებობა, კათოლიკური გარდამოხსნა (თეთრებში გამონყოფილი ქალწულები ნავიდოდნენ ეკლესიიდან სასაფლაომდე და გზაზე ყვავილებს ყრიდნენ), სურბკარაპეტი, ღვთისმშობლის მიძინება, შობა და ა. შ.

რუსეთთან მიერთების (1801) შემდეგ საქართვ. ეკლესიას ადგილი მიუჩინეს რუს. იმპერიის საეკლ. იერარქიაში. იმპერია ვერ შეურიგდა ქართ. ავტოკეფალიური ეკლესიისა და მისი მეთაურის, სრულიად საქართვ. კათოლიკოსპატრიარქის, სტატუსს. 1811 აღმ. საქართველოში გაუქმდა ავტოკეფალია. ეკლესიის წინამძღოლად დაინიშნა ეგზარქოსი. მოსალოდნელ უსიამოვნებათა თავიდან აცილების მიზნით ეგზარქოსად დაინიშნა ქართველი, ვარლამ ქსნის ერისთავი, მისი მომდევნო ყველა ეგზარქოსი რუსი იყო. სიონი შეაკეთეს და რუსი ეგზარქოსების კათედრად აქციეს. დაიწყო ქართ. ეკლესიის ნამდვილი რბევა. მრავალრიცხოვანი საეპისკოპოსოები ოთხამდე დაიყვანეს, გაანადგურეს და დაიტაცეს ძვირფასი საეკლ. ინვენტარი, შეღებეს უძველესი მხატვრობა. იძარცვებოდა და ისპობოდა საეკლ. თუ საერო დოკუმენტები, ხელნაწერები, რაც გადარჩა, პეტერბურგში წაიღეს. უმთავრესი ბოროტება, რაც რუსეთის ეკლესიამ საქართველოში და თში განახორციელა, იყო ეკლესიიდან ქართ. ენის განდევნა. ეს აქცია მიზნად ისახავდა მოსახლეობის გარუსებაში სარწმუნოებისა და ეკლესიის მექანიზმის ჩართვას. 1917 წ. 12 (25) მარტს საქართვ. სამღვდელოებამ აღადგინა ავტოკეფალია, რ-იც რუს. დროებითმა მთავრობამ ცნო, მაგრამ ამას არ თანხმდებოდა რუს. ეკლესია. 1917 წ. 17 სექტემბერს საქართვ. ეკლესიის საჭეთმპყრობლად არჩეულ იქნა ეპისკოპოსი კირიონ II. 1920 წ. 27

ივნ. საეკლ. კრებამ კათოლიკოსად დაამტკიცა მიტროპოლიტი ლეონიდე (ოქროპირიძე).

თ-ის გამოცოცხლებული რელიგ. ცხოვრება შეიცვალა საქართველოში ბოლშევიკების შემოჭრის შემდგომ. ისინი, პირველ ყოვლისა, ებრძოდნენ ქართ. ეკლესიას, მის მეთაურებს, საბ. მოღვაწეებს, რადგან ეკლესია და მისი მესვეურები ეროვნ. ინტერესების გამომხატველად და დასაყრდენად მიაჩნდათ. ლეონიდეს გარდაცვალების შემდეგ, 1921 კათოლიკოსპატრიარქად არჩეულმა ამბროსი ხელაიამ გენუის საერთაშ. კონფერენციას მიმართა მემორანდუმით საქართველოში შექმნილი უმძიმესი მდგომარეობის გამო. შემდგომი კათოლიკოსპატრიარქები იყვნენ ქრისტეფორე III ციცქიშვილი, კალისტრატე ცინცაძე, მელქისედეკ III ფხალაძე, ეფრემ II სიღამონიძე, დავით VI დევდარიანი. 1977 წ. 23 დეკემბერს სრულიად საქართვე. კათოლიკოსპატრიარქად აირჩიეს ცხუმთბილისის მიტროპოლიტი ილია II შიოლაშვილი. 1990 მოხდა საქართვე. ეკლესიის ავტოკეფალიისა და მისი კათოლიკოსპატრიარქის უფლებამოსილებათა საერთაშ. აღიარება. საქართველოსა და თ-ში გაიშალა ფართო საეკლ. მშენებლობა. აიგო ორ ათეულზე მეტი მართლმადიდებელი ეკლესია. ამათგან უმთავრესია თ-ში, ელიას უბანში, ილია II-ის ლოცვაკურთხევით აშენებული წმინდა სამების საკათედრო ტაძარი, რიც 2004 წ. 23 ნოემბერს იკურთხა (მშენებლობა დაიწყო 1996). საქართვე. სამოციქულო მართლმადიდებელი ავტოკეფალიური ეკლესიის როლი ქვეყნის ისტორიაში კონსტიტუციითაა აღიარებული.

ი. სურგულაძე.
